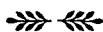

a pedagógus csupán az olvasmányt dolgozza fel, mint irodalmi alkotást nem elemezte szakdidaktikai készülése előtt.

Közvetlenül és közvetetten egyaránt hasznos az előzetes elemzés. Közvetlenül is érezhető az óra egyes mozzanataiban (pl. bemutató olvasás) vagy a feldolgozás egészében. Felmérhetően azonban a közvetett hatás: minél alaposabban tanulmányozza a pedagógus a szöveget és annak hátterét, annál több sugallatot kap a pedagógiai feldolgozásra. Nemcsak biztonságot teremt a szövegértés, nemcsak helyes irányban vezeti a feldolgozást, hanem gazdagítja, árnyalja egyaránt. Csak az elmélyült elemzéssel veheti észre a tanító a szöveg nem szembetűnő, rejtett szépségeit, amelyet majd ki is tud aknázni tanításában.

CS. NAGY ISTVÁN

Szombathely, Tanítóképző Intézet

Az olvasáspedagógia műhelyéből

Az olvasóvá nevelés az általános iskola talán legegységesebb, legmesszebbre tekintő feladatrendszere: ezen múlik a mai gyermek majdani önművelése.

Az alapozás az iskola-család-könyvtár értően és szerencsésen összehangolt tevékenységével folyhat, csak így alakulhat a korkövetelmény színvonalán.

Az olvasóvá nevelés megközelítő pontossággal így térképezhető föl (fehér folt persze marad a metodikában, mert az egyéni lelemény mindig több minden lezárható és leírható tantárgypedagógiai elvnel, így van ez az olvasáspedagógiában is, amely önmagában is több a tantárgypedagógiák összegénél).

Elsősorban az osztálytanító nézőpontjából közelítjük a kérdést. Kiindulópontunk az olvasási készség kialakítása és fejlesztése a tankönyvi olvasmányokkal. A tankönyv hegemoniája megmarad az alsó tagozatban, de tankönyv-monopóliumról nem lehet szó. Az első pillanattól meg kell haladni az egykönnyességet. Már az első osztályban túllépünk a tankönyvön, a tankönyv + más könyv típusú olvasóra felé. Ennek az új gyakorló-olvasásórának végtelen lehet a sémája. Nézzünk egyetlenegy a lehetséges struktúrák közül. Az óra egyetlen didaktikai feladata a gyakorlás, bele-
szótt ellenőrzéssel.

a) Az óra első része (kb. fél óra) a múlt órai olvasmány változatos gyakorlásából áll:

részegységenkénti egyéni olvasás,
címadás a részegységeknek,
dramatizáló olvasás és tartalommondás (utóbbi is dramatizáló),
szűkítő tartalommondás,
feladatlap (pl. az olvasmány három mondatának kiegészítése írásban, ehhez végig
kell olvasniuk a szöveget, hogy a feladatlapra beírassák a mondatkiegészítő
szavakat),
kiszorító olvasási verseny (Fábián Zoltán cikkéből, *A Tanító*, 1970/1—7.).

b) Az óra második (kb. 15 perces) részében beszámoltatás a tanulók olvasmányaiból. Olyan könyv kiválasztása az olvasmánynaplókból, amelyet többen olvastak. Erről számolnak be többféle módon:

Ki mondja el, miről van szó?
Ki mondja el, mi tetszett neki, miért?

Ki szeretne belőle az osztálynak felolvasni?
Ki írt róla legszebben az olvasónaplóba?
Ki rajzolt róla?
Ki tanult meg könyv nélkül részletet, verset?
Ki miért ajánlaná a többi tanulónak?

Az olvasókönyv + más könyv típusú olvasóóra feltétele a könyvellátás, a könyvtári bázisteremtés: osztálykönyvtár, iskolakönyvtár, közkönyvtár, egyéni könyvtulajdon. Napjainkban e kérdéskomplexumból az alsó tagozati gyermekkönyvtár megteremtése a legfontosabb: külön speciális gyermekirodalmi állománnyal.

Rendkívüli jelentőségű a válaszfalak ledöntése az olvasás és az ún. nem-olvasztató tárgyak között, annak az elfogadtatása, hogy minden tantárgy olvastasson, olvasóvá neveljen. Az olvastatás szellemében fogant koncentráció egyrészt anyanyelvi tárgyakkal és környezetismerettel teremt közös olvastatási szemléletet és programot, másrészt a rajzzal, énekkel és zenével az irodalmi élmény elmélyítésére.

Az olvasásfüzet és olvasónapló továbbfejlesztésétől még sokat várhatunk. Helyenként, iskolánként, nevelőnként nagyok a különbségek a kétféle füzetvezetés gyakorlatában. A lényeg szentenciaszerű rögzítése (önállóan) és az illusztráció mindenestre életképes módszer marad. Nagyobb szükség lenne ebben az ügyben a tapasztalatcsere frissítő hatására, beleértve a szógyűjtő füzet sorsát is (Gátas Ferencné cikke A Tanító 1967/9. számában).

Az olvasmánytárgyalást és gyakorlást kísérő szemléltetés általában nem jelent közvetlen olvasást a gyermek számára, inkább holdudvart teremt a mű, az olvasmány köré, magyaráz, kiegészít, variál, elmélyít, kiemel, értelmez vagy éppen dicsfénybe von. Ezek a formák közvetve hatványozottan hasznosak az olvasopedagógiában, a könyvajánlásban, mert érdeklődésfolyamatokat indítanak el. Az eszközöket széltében alkalmazzák, a szakirodalom is széles körű. Ide tartozik a nevelő által felolvasott szemléltető részlet más műből, a művészi lemez vagy magnó (az új versmagnószalag Berek Kati, Jancsó Adrienne és Mádi Szabó Gábor hangjával), a báb, végül a legelterjedtebb eszköz: a diafilm. Mindezek esetenként már közvetlen olvastatást is biztosító eljárások (diafilmszöveg olvasása, a tanuló olvas föl szemelvényt a kiegészítő műből).

Külön figyelmet érdemel a magnós gyakorlás. A hangos olvasás helyességének, értelmességének és ritmusának egyaránt megbízható ösztönzője és ellenőre a magnó. A mai magnóellátással már nehézség nélkül megoldhatók a ritmusfejlesztő gyakorlatok. Minden második mondat helye és ideje üresen marad a szalagon, s ebbe a közbe, pauzába a gyengébb olvasásritmusú tanuló beolvassa a hiányzó mondatot a szalag ritmusában. Az óra eleji és óra végi színvonal rögzítése ugyanannál a tanuló-nál, az egész tanévben készülő jutalomszalagra olvasás serkentő reménye és még annyi lelemény jelzi a magnó pedagógiai sikerét, népszerűségét és tartalékait.

A tanóra szövegkeretéből való kitérés leglogikusabb, legindokoltabb módja az olvasmánnyal közvetlen-rokon mű megkeresése. A rokonság alapja leggyakrabban a tematikus vagy műfaji rokonság vagy éppenséggel a szerző azonossága. Ki kell dolgozni ennek a rokonításnak a rendszerét, hogy a fokozatosság itt is érvényesüljön. Pl. harmadikban A kőleves tárgyalásakor legcélszerűbb A fejsze-kása olvastatása, így lesz legmélyebb a motívum, ill. a tanulás hatása (A repülő hajó c. kötetből, Népek meséi sorozat). Ez az orosz népmese pl. a vándormotívumra éppúgy példa, mint a nemzeti variációkra, s a nemzetköziségre, más népek megbecsülésére nevelés elmulaszthatatlan lehetősége. A kolozsvári bíróhoz természetesen Szép Ernő Mátyás király tréfáit ajánljuk, az Így meg úgyhoz a Bóbitát, a Kevély Kerekihez A dorozsmai varjút, a Mindennapi kenyérünkhöz a Dióbél királyfit, A kapzsi Csunhoz

A Sárkánykirály palotáját, a Mamához a Lángos csillagot, a Meglátodhoz a Gyerekeknek valót, Az egyszeri szarkához a Sétálni megy Pankát, a Pakála mint ügyvédhez a Tündér Ilonát, A kocsisok meg a grófokhoz a Hetvenhét magyar népmesét érdemes elsősorban ajánlani. Ezután következhet a lazább kapcsolatban álló könyv ajánlása a tankönyvi olvasmányokhoz. Ki kell dolgozni a Bölcs Bagoly sorozat konkrét, tervszerű felhasználásának tervét, a természettudományos gondolkodás meg-alapozása, a reáltárgyak előkészítése és az egyoldalú szépirodalmi orientáció föl-lazítása jobban megoldódna az eddiginél.

A tárgyalt vagy gyakorolt olvasmánnyal rokon mű egy-egy szempontból történő röpke elemzése, a rokon-mű bekapcsolása az óra áramába: egyike a legnagyobb re-ményű, módszertanában további kibontásra váró eljárásoknak, ezzel válik általá-nossá a más-mű jelenléte az olvasásórán. Erre a részleges, többnyire egyszempontú elemzésre rengeteg modell van a gyakorlatban és a szakirodalomban: a történet, a befejezés, a tanulság, a szereplőgárda, a nyelvi anyag, a motívumok párhuzama, el-terése; a spontán hatásvizsgálat; a szerkezeti tagolást faggató lényegkiemelés; az alapgondolat tömör megfogalmaztatása; az asszociációs képesség fejlesztése a rokon-mű motívumaiból, fordulataiból kiindulva; mesefolytatás elképzeltetése; címadási gyakorlat; motívum-rendszerezés, emlékeztetfejlesztés; csoportfoglalkozásos néma ol-vasás beszámolóval homogén és differenciált feladattal; kiosztott rövid szövegek néma olvasása kifejezéggyűjtéssel stb., általában bebizonyítottnak tekinthető az a tétel, hogy módszertanilag értékesebb a más-szövegek, friss-ingerek elvére épülő gyakorlás az óra bizonyos pontján túl. Ezek a rokon-művek az óra szerves része-ként felhívó erejükkel új olvasmányigényt ébresztenek. Az ajánlás konkrétsága, az ízelítő emléke tovább munkál a gyermek könyvkereső vonzalmaiban.

Feladatlaphoz kötött frontális vagy csoportmunka, a csoportmunkán belül ho-mogén vagy differenciált feladattal. Ennek néhány módja külön módszertani ér-dekességnek számít, mindenképpen érdemes terjesztetni, annyira kedveltető és értékes. Az ún. rövid, apró szövegek olvasatásáról van szó. Nincs annyi példány mondó-káskönyv, hogy el lehetne látni akár csak a csoportokat is. Ebbe az olvasási műfajba tartozik a rendkívül népszerű, jellegzetesen alsó tagozati érdekességű verses találós kérdések feladatlapos olvasatása. A legújabb reprezentatív Ortutay—Katona népdal-kiadásból (Magyar népdalok, 1970, két kötet) mintegy harminc klasszikus értékű verses találós van (a közölt ötveneg között), s valamennyi alkalmas elmetorna 6—10 éveseknek. A természeti és emberi világ, a tárgyi környezet (nem egyszer már művelődéstörténeti értékű) elemeinek népi logikájú, rejtvénytyszerű föltárulása minden darab. A környezetismeret tanítása sem nélkülözheti ezt a dialektikus láttatást:

Mihelyt meglesz, mindjárt megmar,

Mihelyt megmar, mindjárt meghal.

(Szikra)

Hasonló forrásmunka a verses-találós feladatlapok elkészítéséhez a Négy testvér egymást kergeti (Kresz Mária gyűjtéséből, Móra Könyvkiadó 1969). A nyelvi jóízű-ség és a népi humor egyaránt ajánlja ezt a műfajt. Erre a mintára írta találós-köny-vét Kolzsváry Endre (Móra, 1959), verses talányainak nagy része megfelel a magas népköltészeti példának és az oktatási igényeknek is. A tanulók egymás-kérdezése száz verses találóssal sok-sok olvasóóra szellemileg élénk, s valóban olvastató moz-zanata lehet.

Az aprószöveg-kategóriába tartozik a mondóka és a kiolvasó is, elsősorban az elsősök öröme és készség-hasznát szolgálhatja. Itt is az előbbi Ortutay-Katona ki-adást lehet javasolni, a műköltészetből pedig Csanádi Imre mondókáit (Csanádi

minden verseskönyvében megtalálhatók, a mai magyar gyermekvers remekművei közé tartoznak).

A rövidszöveg-olvasztás egyéb feladatlapos gyakorlattípusai:

a) Címadó gyakorlat bármely gyermekversre, rövid mesére vagy olvasmányrészletre. Pl. Csanádi Levélsópró c. versének milyen címet adtál volna? Talán egyszerűen az Ősz címet? Miért ragad meg jobban a költő által adott cím hangulata?

b) Ide tartozik a tréfa-olvasás, vagy inkább tartozna, ha lenne jó, gyermeknek való tréfagyűjtemény, anekdotáskönyv vagy efféle. Motiváló hatását nem kell bizonygatni.

c) Az idézet-kitaláló szintén lehet csoportos vagy egyéni megoldásra szánt feladatlap-szöveg, vers vagy próza.

d) Vers-mozzaik vagy mese-mozzaik összerakása a feladatlap-szövegekből, ismert vagy ismeretlen mű esetében más-más céllal lehet sokoldalúan hasznos: készségképzés és esztétikai fejlesztés számára egyaránt.

e) A fogalmazással kitűnően koncentráló leíró-részletek, leírás-idézetek olvasztása feladatlapról szintén könnyen bekapcsolható (s nemcsak negyedikesben) az óra olvastatási tervébe: harminc-negyven feladatlapos leíró-részlettel olvasásórán meg lehet alapozni a leíró fogalmazás tanítását, s a forgószínpadszerű olvastatás, a rejtvényesítés (a leírásból a leírt kitalálása) teljesen megfelel az óra-dúsítás, tömörítés, tartalmassá hevítés korszerű igényének. Maga a Bölcs Bagoly sorozat elég egy osztálylétszámra való leíró-részlet tervezéséhez, kiírásához. Érdemes elmélyedni ennek a feladatlapos leírás-részletnek a típusaiban, s a tantervi követelményekhez híven a tanulókkal is elvégeztetni az elemzést, a leírás-típus fölismerését: külső leírás, belső leírás, külső és belső leírás, a mű egy helyéről kiemelt összefüggő leírás, a mű több helyéről összevont leírás-szintézis, a tárgy részletéről szóló leírás, a tárgy egészéről szóló leírás, eseményt is tartalmazó leírás, több szinonimával dolgozó leírás, szinonimák nélküli leírás, felsorolós leírás, részletező leírás, vázlatos leírás, egy dolog leírása, tárgycsoport leírása, tájleírás, állatleírás, személy külső, belső vagy összetett leírása, személy leírása környezettel együtt, szépirodalmi leírás, inkább ismeretközli leírás, a közelitől a távoli felé haladó leírás, az egészről a részig haladó leírás, a csak-leírás, a véleményt is tartalmazó leírás, a kihagyásos leírás, a szárazabb és a színesebb leírás, az elképzelhetőbb (elképzeltetőbb) leírás, a befejezést a képzeletre bízó leírás stb., annyi típus állítható össze, hogy bőséges elemzési alapot nyújt ez a leírás-kollekció az olvasás és fogalmazás igényei szerint. Olvasásóra-betét feladatlapon, izgalmára és fejlesztő hatására állandóan számíthatunk, ha bevezettük a módszert. Ezekkel a leírás-típusokkal (persze nem szigorú tantervi követelményként, hanem gondolkodási anyagként) a tanuló megfelelő körülírásokkal banni tud már a negyedik osztály előtt is.

f) Ny kötelező a félelem a tankönyvön túli közmondásoktól. Ezek közül nagyon sok tökéletesen érthető, megközelíthető a gyermeki elme számára. Időben-térben tágitja a szemhatárt, s nemcsak arany-középutasan bölcselkedő közmondások vannak, ne-szólj-szám óvatosak, minden újtól rettegők, hanem kemény osztályigazságokat kifejezők is. Alig nélkülözheti a múlt-élmény nélküli mai fiatal ezt az eszméletű bepillantást az osztályrend vastörvényeibe. Természetesen nem szólásokról van szó, még kevésbé szólásmagyarázatokról, csak egyszerűbben megragadható közmondásokról. Ezek jelentését sem kell más jelentést kizáróan értelmezni, inkább a gyermek számára hozzáférhető oldalt világítsuk meg! Találomra néhányat idézek Móricz Zsigmond közmondás-gyűjteményéből (Magvető c. antológia, Kelet Népe kiadása 1940). Pl.: Egy fa nem erdő, egy ház nem falu. Este van a faluban, farkas van a bokorban. Kis lyuk a torok, mégis egész falut elnyelhet. Már a hatodik falut

járja a koldus, mikor te ágyadból felkelsz. Falubeli tudja, minden háznál meddig tejföl. Ahány falu, annyi szokás. Hat pusztá falut is eltart tanáccsal. Röviden: a szemléletformálás és a nyelv aranybányája ez is. Mint olvasnivaló nem nagy szöveg, de forgószínpados (cirkuláló) olvasatása felvillanyozza az olvasókedvet és a múltbalátó fantáziát. A móríci gyűjtemény nehezen hozzáférhető, viszont kárpótol O. Nagy Gábor monumentális szólás- és közmondásgyűjteménye. Ebből akár ezerszám írható ki a fentiekhez hasonló, s szókártyák, feladatlapok kötegeire vetíthető. Erdemes szárazon tartani az ilyen nevelésügyi puszkaport, nem elveszett ügy a haladó közmondások igazságának fölvilantása. Még az olvasáspedagógia szempontjából sem.

Búcsúzza a kisszöveg-típusoktól, inkább csak jelezzük, mint kifejtjük az újság-olvasás jelentőségét; ez a módszer egyáltalán nem szorítható vissza a kisdobos-foglalkozásokra több okból. Vannak a mozgalmi sajtónak az olvasásórával közös céljai, érdekes írásai. A kisdobos-szellemű osztálymunka természetesnek találja a mozgalmi sajtó olvasmányainak jelenlétét olvasásórán. A megfelelő példányban rendelkezésre álló Kisdobos, Dörmögő lehetővé tesz csoportfoglalkozásos, differenciált gyakorlatokat. Az olvasmányok mindenre kiterjedő teljességét, skáláját éli át az olvasó gyerek, a meséskönyvtől a Bölcs Bagolyig, a gyermekverskötettől a gyermekújságig, az igaz történettől a gyermekregényig.

A következő helyen (ez egyáltalán nem időrend, sem érték-rangsor) a játékos olvasásgyakorlási módokat emeljük ki szintén csak jelzésszerűen, hiszen ennek is nagy irodalma van, s a dolog természeténél fogva inkább tartozik a kedvelt, ismert, elterjedt módok közé, mint az eddig tárgyaltak egy része. Inkább érzik a nevelők a mindennapi gyakorlóóra tartozékának, játékos voltában is kötelezőnek. Mivel most bizonyos számbavétel, föltérképezés a célunk, nem részletezzük ezeket az olvasási játékszabályokat. Ezt már különben is megtette Fábián Zoltán a „jászberényi sárga kötetben”, leírta a 130 gyakorlási módot, köztük a szélsőségesen játékosakat is (kánon-olvasás, üldöző-verseny, gondolatolvasás, betűstaféta, zálogosdi, rákolvasás, néma zsbvásár, szóhelyettesítés, díszítő olvasás, sánta olvasás, süket olvasás, éneklő olvasás, aláolvasás, búvópatak, csali-olvasás, ragályos olvasás, visszhang-olvasás, dadogó olvasás). Olvasásmetodikánk nagy vívmánya a gyakorlási módoknak (köztük a játékos formáknak) ez a színes-forgataga, már-már a bőség zavara fenyegeti, aki nem ismeri föl a szükségletéhez mért legcélszerűbb módokat.

A normál olvasásóra részévé tehetőek az irodalmi játékok, fejtörők, vetélkedők is. Ezek divatjában élünk, a tévé naponta sugározza a játékformákat. A kisdíák természetesen kevés tárgyi ismerettel, adattal indul a játék színhelyére, az olvasásórára. Tény azonban, hogy már az óvoda is elbíri az olyan szellemi tornát, mint a barkochba. Az is tény, hogy a felső tagozaton megnövekszik, kitágul a játéklehetőség, hisz több információval dolgozhatnak. Ez azonban semmiképpen sem lehet tudásmennyiségek mérkőzése, lexikális tudás párbaja. Nem jelent-e elég játékgizmat a tanult olvasmányok és az órákon szerepelt más könyvek memória-mozdító idézése, mesehősök seregeltetése, barkochba az olvasmányok szó- és fogalomvilágából, vagy bármely olvasásórai ismeretanyag játék-keretű számonkérése, csoportok versenyébe fogva? Bárki teremthet játékszabályt az ismeretek, készségek fölszabadt működtetésére. Különben Magassy László könyve (Játékoság a magyarórákon, Tankönyvkiadó 1970) bőven szolgál játékelemzéssel (irodalmi totó, irodalmi kártyajáték, szópárbaj szinonimákkal, barkochba, irodalmi akadályverseny, élő mese-könyv). Valamennyi játszható alsó tagozaton is, hiszen itt is megvan minden kérdéstípus csíraformája (még az irodalomtörténeti vagy műfaji jellegűekre is, nem is szólva a művek szerkezetére, hőseire, nyelvi anyagára vonatkozó kérdésekről).

Az irodalmi műsor jellegű foglalkozás, az óra műsorra tágítása szintén megengedhető, természetes órakeret. Van ebben a matinéból, a moziból, bábszínházból, még az iskolai ünnepélyből is valami, mégsem téveszthető össze az olvasásórai módra családi légkör, a tanulás szándéka. Ezekről a kollektív rendezvényekről (vers- és mesefoglalkozások, diázás, dramatizálás) külön tankönyvet írt jelen sorok írója (Békefi Antal—Nagy István: Gyermekfoglalkoztatástan, Tankönyvkiadó, 1966) a főtí középiskola számára, nevelőotthoni célokra. Bátorabban lehetne alkalmazni ezt a műsorszerű gyakorlást órakeretben is.

Gyermekkönyvtári ajánló és beszámoltató-hatásfelmérő eljárások alkalmazhatók bármely olvasásórán, a tankönyvön túli részben, az olvasóvá nevelés külön óramozzanatában. Ezek teljes értékű gyermekkönyvtári foglalkozássá emelkedhetnek, ha az osztálynak böngészésre alkalmas szabadpolcos könyvtára van, ha az iskolakönyvtár színhelye éppen az osztály. Ilyenkor a kölcsönzés egy mozzanata beépíthető az óra menetébe. Nézhetik a képes katalógust, böngészhetnek az egyes műfajok polcain, beszámolhatnak a tetszésmotívumokról, fölolvashatnak az ajánlott verseskötetekből, mesékből, illusztrációkból indulhatnak ki vagy éppen illusztrációval számolhatnak be, diázhatnak, műsört rendezhetnek, vetélkedhetnek, olvasónaplót vizsgálhatnak. A gyermekkönyvtári és a pedagógiai módszerek házassága valósul meg az olvasóvá nevelésben, s ez metodikailag a legtöbb, legszakoszerűbb, ameddig eljuthatunk. Amennyire a hivatásos gyermekkönyvtáros mindig egy kicsit pedagógus is, legalább annyira legyen az olvasónevelést vállaló pedagógus is könyvtárosi szakismerettel és lelkesedéssel „megfertőzve”. Az iskola és könyvtár légkörének, módszerének közeledése, keveredése majd nem a zavart és a feszültséget növeli, hanem az olvasás közös ügyét mozdítja elő.

Az osztályon belüli módszerek közül figyelemre méltó lehet még a faliújság mint az olvasás fóruma. Övni kell a megmerevedéstől, az állandó rovatok esetleges mechanikussá válásától (nem szükségszerű az elszürkülés, végső soron nem a rovatbeosztás dönt a faliújság értékéről). A gyermekolvasói közvélemény mozgását tükrözze! Legyen egymásnak-ajánló, élménybeszámoló, illusztráció, kiadási híradó, rejtvény — minden a könyv jó hatásairól valljon, sugárzóan, őszintén, csiszoltan vagy félszegen. Ne hallgasson ez a híradó az osztály olvasási nehézségeiről se!

Az önálló vagy részben önálló olvasmányfeldolgozás, szövegelemzés képességének elsajátítása napjainkban már módszeresen folyik a legtöbb osztályban, a tanulók egyre aktívabb részvevői a művek tárgyalásának. Ez a szövegértő jártasság az önálló olvasás sine qua non-ja, ez aztán kölcsönhatásban fejlődik a további olvasással. Mint ahogy a technikai oldalon is szükséges egy minimum, hogy az olvasási kedv visszahasson az olvasástechnikára. Az önálló és részben önálló szövegfeldolgozást nem lehet eléggé szorgalmazni. Minden hagyományos olvasmánytárgyalási mozzanatban előre lehet haladni a tanulói önállósodás útján: a szerkezeti tagolásban, a részegységek lényegének csökkenő segítségű megragadásában (megfigyelési szempont, rákérdezés, majd önállóan-vázoló), a jellemzésben (az egytulajdonságútól az összetettig, a mondatkiegészítő jellemvonás-gyűjtéstől az összehasonlító jellemzésig feladatlapon vagy anélkül), a nyelvi elemzésben (szakszavak, szinonimák, szófaji kategóriák, jellemvonások, új és nehéz szavak, hosszú szóképek, helyesírási fontosságúak, ismeretanyagot hordozók, tájszavak, régies szavak önálló vagy csoportfoglalkozásos-differenciált gyűjtése), az alapgondolat megfogalmazásában, a vázlatkészítésben, az illusztrálásban, a párhuzamvonásban, az olvasmány utáni kérdések megválaszolásában, a tanulókra vonatkoztatásban. Ennek a feldolgozó jártasságnak egyik jellegzetes fejlesztő-módszere a feladatlap az olvasmányt átvilágító szempontsorával. Az önállóság iskolája megköveteli a tanulókhöz mért, aktivizáló, feszültség-teremtő fo-

galmazást, problémafelvetést, de érdektelenséget és lehangoltságot szül a tanulói szint meghaladása ezekben az önállóan elemezhető feladatsorokban. (Lásd Csoma Vilmos, Zágonyi Lászlóné, Gledura Lajos, Azary Béla, Nagy Jenő, Koller József, Kovács Tibor, Rézműves János, Erdei Béláné, Vörös Károlyné, Oláh Gyuláné cikkeit A Tanítóban 1969 óta, dr. Bellyei László és dr. Kerékgyártó Imre cikkeit a Mószertani Közlemények 1969 óta.)

Az osztálytanító osztályon kívüli olvasáspedagógiai munkája kiterjed a napközi-vel, az iskolai és közkönyvtárral, az iskolai rendezvényekkel, a kisdobosfoglalkozással, a családi neveléssel, a könyvkiadással való állandó kapcsolatra. Ezeknek a műhelyeknek és az említett kapcsolatnak a tisztázása más cikk körébe vág.

HEGYI ÁRPÁDNÉ
Szeged

A kémia és fizika koncentrációjának lehetőségei a hetedik osztályban

A fizikaórákon viszonylag ritkán van lehetőség a kémiával való koncentrációra, de a hetedikes kémiának minden egyes óráján található valamilyen fizikai jelenség vagy törvényszerűség. A tanítási óra során nem szükséges mindegyikre külön felhívni a figyelmet, de előfordulhat, hogy egyes tanulóink érdeklődése ilyen irányba fordul. Ezen munkának pedig éppen az a célja, hogy feltárja a kapcsolat sokrétűségét.

Az év első órája a fizikai tulajdonságok összefoglalása új szempontok szerint. Ezzel a módszerrel tulajdonképpen a fizikai változás és a kémiai átalakulás fogalmát vezetjük be a hatodikban megismert fizikai tulajdonságokra építve. Elsősorban a fajsúly és a halmazállapot ad erre lehetőséget. A következő órán eljutunk a fizikai változás és a kémiai átalakulás éles megkülönböztetéséhez. Ez világnézeti szempontból súlyponti kérdés, ezt tudja is minden gyakorló tanár.

Az első tanulókísérleti óra következik, amikor a borszeszegő használatát, a folyadékok öntését és keverését, valamint forralását gyakoroljuk vegyszer nélkül. A tanult fogalmak gyakorlásaképpen érdemes megemlíteni, hogy a borszeszegőben a denaturált szesz égése kémiai átalakulás, míg a keverés és a forralás fizikai változások.

Az égés tanításakor érdekes fizikai eljárást alkalmazunk. A lemért (a mérés is az!) vasport üvegcsöves dugóval lezárjuk, Hoffmann szorító segítségével a gumicsövet elzárjuk, majd elvégezzük a hevítést. Utána színes vízbe dugjuk a cső végét, megfigyelgetjük, hogy a víz a szorító megnyitása után benyomul az üvegcsőbe. Miért? A kémcsőben levő levegő egy része beépült a vas mellé, emiatt tényleg és nyomáscsökkenés történik. A légnyomással még nem foglalkoztak fizikában, mégis eljutnak a helyes következtetésig, ha rendszeresen gondolkodtattuk őket eddig az elemzések során. A nyomáskülönbségen alapuló eszközök tárgyalásakor hivatkozunk is a szemcseppentő alkalmazására az égésre utalva.

„A láng részei” tanításakor a gyertya lángjából kivezetjük az éghető gázokat ugyancsak egy szemcseppentő üvegének segítségével. Ez a jelenség nem túlságosan lényeges, de a gáz helyváltoztatása fizikai változás. Az izzó gázok fölé hirtelen hideg